

N. 22. 78 L 1637 [32]

RECVRRENTEM NATALEM SVVM

QVI

HOC ANNO CIOIOCCCL
SVpra CENTESIMVM

QVINTVS EST ET OCTOGESIMVS
GYMNASIVM HALLENSE
FESTVM SOLLEMNEMQVE

HABEBIT

ORATIONIBVS QVATTVOR PVBLICE
RECITANDIS

AD QVAS

BENEVOLE AVDIENDAS
DOCTOS ATQVE ERVDITOS QVOSQVE
EA QVA DECET OBSERVANTIA
INVITAT

DE

OPTIMA DECLAMANDI RATIONE

QVAEDAM PRAEFATVS

IOANNES MICHAEL GASSER,
GYMNASII RECTOR.

HALLAE
EX OFFIGINA SCHNEIDERIANA.

Kapsel 78 L 1637 [32]

AK

RECVRRRENTIEM
NATALIUM SVVM

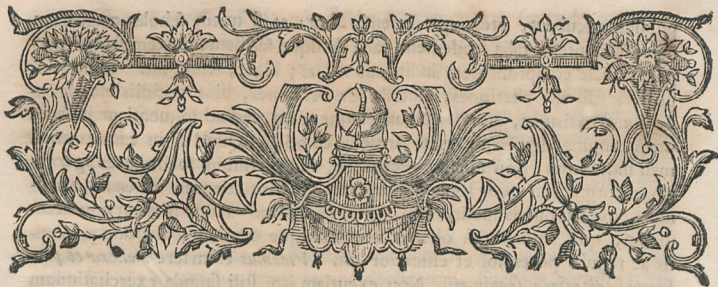
ANNO DOMINI
MDCCCLXXV
QVINTVS EST ET OCTOGESIMVS
GYMNASII HALLENSIS
FESTVM SOLLEMNIORV

HABEBIT
ORATIONEM SVAVTOR EPISCO
REGIANDIS
AD QVAT
RENEVOLE ANDREAS
DOCTOR ATQVE PREDICATOR QVORV
LEAVS DECET OBSERVANTIA

IN
OPTIMA DECAMANDI RATIONE
GREGORIO HERRMANNI
IOANNES MICHAEL CASPER
CANTOR ET PASTOR

HALLIA
EX OFFICINA BENKEDELIANA

OVID. Art. II. 507.

*Sed neque declament medio sermone disertis:
Nec sua non sanus scripta poeta legat.*

S. I.

Quoniam litterarum fato fieri dicam, ut, quos eloquentia
omnisque eruditionis thesauros, homines, doctrina abun-
dantia immortalitatem consecuti, recluserunt, eos plerique
nunc temere aspernentur, ac de riuulis cœnosis,
quam limpidissimis fontibus, bibere malint? Græcos enim,
quos veteres illi diurna nocturnaue manu versarunt, quo-
tusquisque nostrum hodie est, qui legat, ac non fastidiat potius et reiciat,
ut parum ad sapientiam virtutemque profuturos? Quid? latinas etiam litte-
ras adeo nonnulli perosi sunt, ut, si possent, e ciuitate litterata illas peni-
tus eicerent atque exterminarent. Quidam vero, iique non indocti, li-
beraliter agunt nobiscum, latinæque linguæ, in subselliis saltem scholasti-
cis, aliquid loci concedunt: immo latine quoque scribendum loquendum-
que esse, sapienter illi quidem hactenus, contendunt. Quod autem non
multum de vocibus laborandum, quod suo cuique more, sua elocutione
animi sensa exprimenda esse aiunt, modo PRISCIANVS ne vapulet: in eo
non antiquos modo, sed nostri quoque temporis eruditissimos homines habent
refragantes. Tamen hæc in iuris, qui curis grauioribus impliciti pro re
publi-

publica excubant, utcumque ferenda sunt: at si quem scholæ magistrum talia discitantem, talia suadentem, talia denique scribentem exemploque perperam dicta comprobantem audias aut videas; illicet, actum est. Hinc præposteræ filii exercitationes, hinc stolidæ versiones, hinc puridissimæ declamationes existunt, quibus non ad eloquentiam, sed ad loquentiam iuvenes præparantur, digni aliquando Arcadia coloni. Quod si in causis tanti mali inquirimus: non sunt eæ reconditæ, sed partim in fœcordia et ignoratione eorum, ad quos hæc cura pertinet, partim etiam in effrenata hominum, quæstui omnia metientium, libidine positæ. Adde pravam consuetudinem, quæ naturæ vim obtinet, omnibusque omnium sapientum præceptis ac regulis potentior et efficacior est. *Videmus enim fere meliora et probamus: deteriora sequimur.* Non excutiam iam filii singula exercitationum genera: sed illam tantummodo quæstionem disceptabo, *utrum qualicumque discipulos et sua, an rectiora et aliena in panegyri pronuntiare fatius sit putandum.* Eos interim volo multum legere, scriptitare assidue, commentari, recitare etiam de scripto, et, si tolerabilis sit oratio, si versus non pessimus, correctione adhibita, de memoria, et in splendido auditorum consessu declamitare.

§. II.

Equidem ego circumspicis rebus omnibus sic sentio, et sic animum induco, non modo in pueros, sed ne in adolescentes quidem diuinum illud eloquentiæ nomen vimque cadere. Etenim orationem scripturo duo spectanda sunt, *res oratione tractande*, et *verba rebus exæquanda*: quorum neutrum tironibus inesse arbitror. Res enim vel a theologia, vel a philosophia petendas esse, nemo, opinor, infitias ibit. Quisquamne autem existimabit, verenda illa religionis mysteria a pueris rite digneque tractari posse? in quibus, si verbum incommodum adhibeant, grauissimum errorem admittant. Quam periculosum autem est, talia tironibus permittere, in quibus sapissime summi etiam viri lapsi sint? Deinde quis ignorat, quis etiam non doler, frigere quam maxime attentionem adolescentum, quoties altissimarum illa rerum scientia traditur? Sed fac etiam, suppeditari omnes sententias, nihilque laborandum discipulis esse, quam ut easdem orationis quasi quadam veste induant: ne vel hoc quidem opus feliciter succedet, nisi omnem tum illius doctrinæ, vnde materia desumpta est, tum reliquarum, quæ illam attingunt, ambitum animo fuerint complexi. Tanta vero quis ab hac æratula, ab his ingeniolis sperabit? „Deinde non est verum, omnes in eo, quod sciunt, factis esse eloquentes. Illud verius, neque quemquam in eo disertum esse posse, quod

quod nesciat, neque, si id optime sciat, ignarusque sit faciunda ac polien-
 da orationis, diserte id ipsum posse, de quo sciat, dicere a). Si cui vero
 talis diuino munere contingat felicitas, ut in utroque valeat: eum ego non
 solum hortabor, ut elaboret, ut ediscat, ut in doctissimorum hominum co-
 rona dicat, sed etiam obsecrabo. At sunt, inquis, res aliae, ab theologia
 remotae, et non minus fructuosae, quibus exerceri adolescentulorum inge-
 nitum potest. Recte quidem: verum e quo fonte hauriuntur? E philoso-
 phia, puto. Est enim, praecclare monente CICERONE, eloquentiae, sicut
 feliquarum rerum, fundamentum sapientia. *Scribendi recte, HORATIVS*
 ait, *sapere est et principium et fons.* „Nimirum maius est hoc quiddam,
 quam homines opinantur, et pluribus ex artibus studiisque collectum. Est
 enim scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum vo-
 lubilitas inanis atque irridenda est. Tenenda praeter ea est omnis antiqui-
 tas exemplorumque vis. Quam ob rem mirari desinamus, quae causa sit elo-
 quentium paucitatis: quum ex iis rebus vniuersis eloquentia constet, qui-
 bus in singulis elaborare permagnum est: hortemurque potius liberos nos-
 tros, ceterosque, quorum gloria nobis et dignitas cara est, ut animo rei
 magnitudinem complectantur, neque iis aut praecipis, aut magistris, aut ex-
 ercitationibus, quibus vtuntur omnes, sed aliis quibusdam se id, quod
 expetunt, consequi posse confidant b). Igitur qui rerum inopes sunt, qui-
 que sapientiam vix primoribus labris attigerunt: ii, si quid ego iudicare pos-
 sum, ad scribendum dicendumque infeliciter accedent.

§. III.

Altera, eaque praecipua oratoris est cura, verborum, vno verbo, *elo-*
cutio: quam quidem nobis, qui linguam latinam non vsu discimus, sed ex li-
 bris veterum, et mutis magistris percipimus, rem omnium difficillimam pro-
 nuntio. Non enim quomodocumque, sed quam bene dicas, considerandum
 est. Quattuor autem fundamentis, de quibus rhetores praecipunt, oratio
 omnis innititur, *latinitate, concinnitate, ornatu et congruentia* c): quae cun-
 ta rot sunt difficultatibus obsepta; ut singula non nisi summo labore adsequi
 detur. Quotus enim quisque est, in tanta oratorum copia, quos nostra
 aetas scilicet educat, qui, quum aliis eloquentissimus esse, sapientioribus tamen
 plane nugari non videatur? Hi sunt videlicet, de quibus est in NAEVII lu-
 do:

a 3

a) Cic. de orat. L. I. c. XIII extr.

b) Cic. l. c. c. v. VI.

c) HEINCC. *fund. stili* P. I. c. II n. II sqq.

do: *Proueniebant oratores noui, stulti adolescentuli.* „Non enim latina lin-
gua tam facilis est cuius, vt multi opinantur; immo difficilior, quam quis-
quam credat non expertus: adeo quidem, vt, quod de grammatico pro-
nuntiauit nobilis ille ERASMVS, (verba sunt TAVBMANNI d) *proclui-*
sis esse, vel in triplici facultate doctoris nomen, quam semel boni grammatici
titulum promeruisse, id ego etiam de magistro siue auctore orationis latinæ
vsurpare ausim, vt dicere non verear, facilius esse, in triplici facultate docto-
rem hodie fieri, quam orationem vere romanam aut Ciceronianam elaborare.
„Vt ita caussa nulla sit, cur Reales mirentur, tantum studii et temporis ab
aliquo nostrum impendi, vt vel tolerabilem faciat orationem. Reperiun-
tur quidem in iuuentute scholastica, qui videntur intelligere, quantum in
viro sapiente ornamentum sit oratio elegans; adeunt interdum etiam publi-
cum professorem, petuntque viam ac rationem sibi tradi, qui illud, quod
in aliis admirantur, ipsi etiam consequi valeant. Paret magister, et viam,
quam insistant, quamque decurrant, de sententia nouitiorum iuxta ac ve-
terum dicendi magistrorum, alba (quod dici consuevit) linea signat: docet,
quotidie aliquid in classico auctore cum cura legendum, aliquid prudenter
seligendum, quotidie aliquid scribendum, et in ista scriptione accurate ad
exemplum perfecti illius sæculi respiciendum, omnesque ingenii ac iudicii ner-
uos intendendum, nec facile remittendum, etiam si annus in hac cura iam abe-
rât, vel etiam alter, immo in duriori ingenio vel tertius. At hæc quum can-
didatis istis latinæ linguæ præcipiuntur, nempe legendum quam diligentis-
sime, scribendum quam diligentissime, legendum item quam plurimum,
scribendum quam plurimum: illi tantum tamque pertinacem laborem per-
tæsi resiliunt, et mirantur, aut etiam indignantur, aliquem e priuatis istis
doctoribus, si singulos dies binis dumtaxat horis occupet, posse trimestri
spatio, hoc est, horis centenis, et quod excurrit, hanc illamue partem
philosophiæ ita explicare, vt auditor non valde negligens doctrinam illam
satis intelligat: quum nostrum aliquis tantum et temporis et studii requirat,
vt oratio tantum probabilis scribatur. Scio quidem, esse apud nos, qui id se
posse profiteantur, et qui fortassis ita sibi placeant, itaque sibi fidant, vt
hoc etiam, quod iam de lingua latina disputo, non desperent horis cente-
nis. At ego nescio: at ego nihil dico: at ego hic CARNEADES sum. Hoc
tamen scio, et hoc dico, auditores. Creduntur hodie in hac Witteberga
versari studiorum gratia ex omni fere gente orbis Europæi quasi mille quin-
genti, vel etiam, quod vero propius existimant, bis mille: eorumque par-
tem longe maximam me iam dicentem audire video. Si tamen in concio-
ne

d) *dissert. de lat. ling. p. 114 sqq.*

ne ista densissima reperitur, qui spondere mihi ausit, se tempore hoc non
ita longinquo posse discipulum erudire, vt orationem faciat bene latinam,
quæque non, vt oues AEGONIS Virgiliani, vix ossibus hæreat, sed quæ,
vt illa CHAEREAE Terentiani PAMPHILA, succi plena sit: ei ego me
omnium primus ex hac hora, et vt primum ex hac cathedra descendero,
discipulum tradam cum cera et stilo, cum auribus et lingua, atque adeo
scum omnibus intestinis. Et quamuis nunc quidem morbo poetarum ver-
naculo, hoc est, inopia argentaria laboro: tam bono tamen magistro pro
singulis horis (quos CAPNIO Romæ olim pro addiscenda hebræa lingua
iudæo dedisse scribitur) singulos aureos διδασκων, siue mineral clara vo-
ce, et tamquam stipulatus, vltro spondeo. Hactenus TAVBMANNVS.

§. III.

At non opus est, (dicat aliquis,) studio et cognitione latinæ linguæ ac-
curata: sed leuis, et (vt sic dicam) proletaria aliqua et tralatitia sufficit.
Si TAVBMANNVM audis e), „non sufficit, non: sed accurata illa omni-
no requiritur. Si enim verba sunt notæ rerum, hoc est, res ipsas non alie-
no, non ambiguo, sed germano et suo sibi nomine signare et exprimere
debent: quomodo id mihi feliciter præstabit, qui accuratam et vocabulo-
rum et phraseos proprietatem ignorat? O te beatum, IVL. CAESAR, si
tales vel Romæ præceptores, vel Athenis invenire potuisses! profecto non
scripsisses, *verborum delectum originem esse eloquentiæ*. Miseret me
tui, M. TVLLI, qui tibi persuades, ac literis mandas, *inventionem as-*
dispositionem prudentis hominis esse, eloquentiam oratoris. Non hos
audire potuisti arcana doctrina viros. Tu quoque, M. FABI, doctore
indiges, cuius ea vox est: *elocutionis rationem partem operis difficillimam*
esse, idque inter omnes oratores convenire. Falleris: non convenit inter
nostros, exclamat FACCIOLATVS f). Et cur, quæso, IVL. CAESAR
insolens verbum tamquam scopulum vitari iussit g): si nulla verborum cu-
ra habenda est?

At qui nunquam male, nunquam bene: id enim idemtidem iactatur.
Quæ verba, si quid valent, aut eam vim habent, vt aliquando scribendi ini-
tium faciendum, et ab lectione veterum ad imitationem progrediendum sit,
aut data quasi opera incomposite dicendum, vt bene dicere aduescas.
Si prior sententia placeat: habebunt nos consentientes; sed nihil ea ad de-
cla-

e) l. c. p. 20. 21.

f) orat. III ad rhetoric. p. m. 43.

g) apud GELL, Noct. Attic. L. I. c. X. n. 4.

clamationes, easque sollemnes. Sin posterior, oppido falluntur. „Nam et
 „natura tenacissimi sumus eorum, quæ rudibus annis percipimus; vt sapor,
 „quo noua imbuas, durat, nec lanarum colores, quibus simplex ille candor
 „mutatus est; elui possunt. Et hæc ipsa magis pertinaciter hærent, quæ de-
 „teriora sunt: nam bona facile mutantur in peius; nunc quando in bonum
 „verteris vitia? Non adsuescat ergo, ne dum insans quidem est, sermoni,
 „qui dediscendus sit, momente QVINCTILIANO h). Proinde iure suo
 CRASSVS apud CICERONEM isti prouerbio suum opponit: dum, pleri-
 „que, inquit, vocem modo, neque eam scienter, et vires exercent suas,
 „et linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentia delectantur: in hoc
 „fallit eos, quod audierunt, dicendo homines, vt dicant, efficere solere,
 „Vere enim etiam illud dicitur, *peruere dicere, homines, peruere dicen-*
 „do, *facillime consequi* i). „Neque cito scribendo fit, vt bene scribatur:
 „sed bene scribendo fit, vt cito scribatur; quod iterum monet FABIVS k).

§. V.

Hic mihi damnum aliquis frequentia scholastica imminens commemo-
 rat, hic scholam, nescio quam, pessimis orationibus maximam celebra-
 tatem consecutam esse dicit. Quod si verum est: temporis ista culpa est,
 non eorum, qui antiquam scribendi dicendique normam sequuntur. Esse
 nonnumquam vulgari consuetudini aliquid tribuendum fateor: sed prouiden-
 dum est, ne salus periclitetur publica. Deinde nihil est, quod metuemus:
 si præclaris veterum institutis insistamus. „Immo aut comperient, iuuentu-
 „tem a nobis rectius erudiri, et nullibi esse malent, quam vbi præclare eru-
 „diuntur: aut in opinione falsa persistent, nec damnum capiet respublica
 „nostra litteraria; si pertinaces alibi perire malint, quam apud nos feruari.
 „Nec enim erunt, qui vel exemplo, vel prauis rationibus alios auertant in-
 „auia. Vtraque manu tenendum est, non ex innumera hominum multitudine
 „ne conflari, neque viatores exercitus, neque cætus musicos. Iustæ copię
 „delectorum vindicabunt rectius patriam ab immanitate hostium: et pauci
 „præclare eruditi pace salutem patriæ. Illos quidem recte doceri, et
 „legitime exerceri conuenit. Sic optime iudicat CASELIUS, vir quondam
 harum rerum peritissimus l). Par est igitur, rationum momentis, non ho-
 minum opinione moueri.

§. VI.

h) Institut. orat. L. I. c. I.

i) de orat. L. I. c. XXXIII.

k) Institut. orat. L. X. c. V.

l) in *νῆν καὶ προδιδασκαλίᾳ*, H. I. b.

§. VI.

Dabo iam per saturam auctoritates et iudicia hominum in dicendi arte summorum. Prodeat ergo oratorum post homines natos omnium princeps TVLLIVS, et testimonium dicat. „Post ea mihi placuit, inquit, eoque „sum vsus adolescens, vt summorum oratorum græcas orationes explica- „rem. Quibus lectis hoc adsequebar, vt, quum ea, quæ legerem græce, „latine redderem, non solum optimis verbis vterer, et tamen vsitatis, sed „etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ noua nostris essent, dum- „modo essent idonea. Exercenda est etiam memoria, ediscendis ad ver- „bum quam plurimis et nostris scriptis, et alienis. Legendi etiam poetæ, „cognoscenda historia, omnium bonarum artium scriptores ac doctores „et legendi, et peruolutandi, et exercitationis caussa laudandi, interpre- „tandi, corrigendi, vituperandi, refellendi: disputandumque de omni re in „contrarias partes, et, quicquid erit in quaque re, quod probabile videri „possit, eliciendum atque dicendum m). Idem alio loco: „illud clamare, „contra quam deceat, et quam possit, hominis est, vt tu, CATULE, de „quodam declamatore dixisti, stultitiæ suæ quam plurimos testes domestico „præconio colligentis n).

§. VII.

Iungatur huic FABIVS, maximus ille magister eloquentiæ: qui, „sen- „tientibus iam tum optima, duæ res, inquit, impedimento fuerunt, quod „et longa consuetudo aliter docendi fecerat legem; et robusti fere iuuenes, „nec hunc laborem desiderantes, exemplum nostrum sequebantur. Nec ta- „men, si quid noui vel fero inuenissem, præcipere in posterum puderet. „At vero declamabit quidem præceptor: non plus contulerint lecti CICERO „ac DEMOSTHENES? Corrigetur palam, si quid in declamando discipulus „errauerit: non potentius erit emendare orationem? o) In primis vero ad „causam nostram pertinent, quæ idem paullo post tradit. „Nimirum, illud, „inquit, ex consuetudine mutandum prorsus existimo in his, de quibus „nunc disserimus, ætatibus, ne omnia, quæ scripserint, ediscant, et cer- „ta, vt moris est, die dicant: quod quidem maxime patres exigunt, atque „ita demum studere liberos suos, si quam frequentissime declamauerint, cre- „dunt; quum profectus præcipue diligentia constet. Nam vt scribere pue-
b
ros

m) L. I. de orat. c. XXXIII.

n) L. II. de orat. e. XX. add. L. III. c. XXXIII. XXXIII. it. orat. c. XXXIII.

o) institut. orat. L. II. c. V. conf. ROLLINVS in ratione dicendi discendique artes liber.
P. I. p. m. 490 sq.

„ros, plurimumque esse in hoc opere, plane velim: sic ediscere electos ex
„orationibus vel historiis, alioque quo genere dignorum ea cura voluminum,
„locos, multo magis suadeam. Nam exercebitur acrius memoria, aliena
„complectendo, quam sua: et qui erunt in difficiliore huius generis labore
„versati, sine molestia, quæ ipsi composuerunt, iam familiarius animo suo
„adfigent: et adulescent optimis, semperque habebunt intra se, quod imi-
„tentur: etiam non sentientes, formam orationis illam, quam mente peni-
„tus acceperint, expriment. Abundabunt autem copia verborum optimo-
„rum, et compositione, ac figuris iam non quæsitis, sed sponte, et ex re-
„posito velut thesauro se offerentibus. - - Aliquando tamen permitten-
„dum, quæ ipsi scripserint, dicere, ut laboris sui fructum etiam ex illa,
„quæ maxime petitur, laude, plurimum capiant. Verum id quoque tum
„sieri oportebit, quum aliquid commodius elimaauerint: ut eo velut præmio
„studii sui donentur, ac se meruisse, ut dicent, gaudeant p).

§. VIII.

Inter causas corruptæ eloquentiæ, siue idem FABIVS, siue alius auc-
tor, numerat declamationes puerorum. „At nunc, ait, adolescentuli nos-
„tri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur: quos
„paullo ante CICERONIS tempora existitisse, nec placuisse maioribus nos-
„tris, ex eo manifestum est, quod M. CRASSO et DOMITIO censori-
„bus, cludere, ut ait CICERO, ludum impudentiæ iussi sunt. Sed, ut
„dicere institueram, deducimur in scholas, quibus, non facile dixerim,
„vtrumne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum, plus mali inge-
„niis adferant. Nam in loco nihil reuerentiæ: sed in quem nemo, nisi im-
„peritus æque intrat. In condiscipulis nihil profectus, quum pueri inter
„pueros, et adolescentuli inter adolescentulos pari securitate dicant et au-
„diantur q).

§. VIII.

Post hos sententiam dicat, ut elegantia, sic eloquentiæ ingenue
arbitratur, PETRONIVS: qui hanc declamatorum nationem plurimò
aceto perfundit, in principio *satyrice*. „Hæc ipsa, inquit, tolerabilia es-
„sent, si ad eloquentiam ituris viam facerent: nunc et rerum tumore, et
„sententiarum vanissimo strepitu, hoc tantum proficiunt, ut, quum in fo-
rum

p) FAZ. L. II, *instit. orat.* c. VII.

q) in *dialogo de caus. corrupt. eloqu.* c. XXXV, coll. c. XXVIII. XXXI. XXXII. XXXIII.

rum venerint, putent se in alium terrarum orbem delatos. Et ideo ego
adolescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia nihil ex iis, quæ
in usu habemus, aut audiunt, aut vident. - - - Qui inter hæc nutriun-
tur, non magis sapere possunt, quam bene olere, qui in culina habitant.
Pace vestra liceat dixisse, primi omnium eloquentiam perdidistis. - -
Nondum iuvenes declamationibus continebantur: quum SOPHOCLES, aut
EVRIPIDES innenerunt verba, quibus deberent loqui. Nondum vmbra-
ticus doctor ingenia deleuerat, quum PINDARVS, nouemque *Lyrici*, home-
ticis versibus canere timuerunt. Et ne poetas quidem ad testimonium citem,
certe neque PLATONA, neque DEMOSTHENEM, ad hoc genus exer-
citationis accessisse video. - - Nuper ventosa isthæc et enormis loqua-
citas Athenas ex Asia commigrauit, animosque iuuenum, ad magna fur-
gentes, velati pestilenti quodam fidere adflauit: simulque corrupta elo-
quentiæ regula steterit et obtinuit. Quis post ea ad summam THVCYDI-
DIS, quis HYPERIDIS ad famam processit? Ac ne carmen quidem sani
coloris enituit: sed omnia, quasi eodem cibo pasta, non potuerunt vsque
ad senectutem canescere. - - - Minimum in his exercitationibus docto-
res peccant, qui necesse habent, cum insanientibus furere. Nam ni dixe-
rint, quæ adolescentuli probent, vt ait CICERO, soli in scholis relin-
quentur. - - Eloquentiæ magister nisi, tamquam piscator, eam impo-
suerit hamis escam, quam scierit, adpetituros esse pisciculos, sine spe
prædæ moratur in scopulo. Quid ergo est? Parentes obiurgatione digni
sunt, qui nolunt liberos suos seuera lege proficere. Primum enim, sicut
omnia, spes quoque suas ambitioni donant: deinde, quum ad vota prope-
rant, cruda adhuc studia in forum propellunt, et eloquentiam, qua nihil
esse maius confitentur, pueris induunt adhuc nascentibus. Quod si pate-
rentur laborum gradus fieri, vt studiosi iuvenes lectione seuera mitigaren-
tur, vt sapientiæ præceptis animos componerent, vt verba atroci stilo ef-
foderent, vt, quod vellent imitari, diu audirent, sibi nihil esset magnifi-
cum, quod pueris placeret: iam illa grandis oratio haberet maiestatis suæ
pondus. Nunc pueri in scholis ludunt, iuvenes ridentur in foro: et,
quod vtroque turpius est, quod quisquis perperam discit, in senectute
confiteri non vult, cet.

§. X.

Post litteras, ab impurissimorum contaminatissimorumque tempo-
rum fecibus repurgatas, dignitatique suæ pristinae restitutas, vt quisque eru-
ditionis gloria maxime eminere cupiebat, ita non modo ad veteres imitandos

exprimendosque se diligentissime conferebat ipse, sed alios quoque, qui via regia ad omne decus entis laborabant, ad similes conatus studiosissime excitabat. Quo factum est, vt largissimus omni genere eruditionis præstantissimorum virorum proventus fuerit: qui tanto doctiores sunt politioresque habiti, quanto propius ad doctrinæ veteris accederent exemplar. Hi quem ad modum vias alias, quibus quasi per compendia ad famæ claritudinem perueniri posse, iam tum credi ceptum est, ignorabant ipsi: sic si quos iter diuersum ingressos esse comperissent, eos fideli consilio dehortabantur. Ex ingenti illorum numero vnum modo CASELIVM iam testem excitabo, qui in luculentissima ad latinum sermonem exhortatione r) sub finem ita pronuntiat: „Finem imposueram huic commentatiuncule. vt putabam, quando mihi commodum in mentem venit, cohortari oportere magistris adolescentum et ludorum puerilium, vt ipsi his rationibus, quas attuli, consideratis, disciplinæ suæ alumnos, secundum informationem ad elegantes, eosdemque bonos mores, in intelligendo potissimum romano sermone, satis diu teneant, et, quantum quisque possit capere, confirment. Secus autem a plerisque fieri video, qui eos inepte, rudes adhuc et humanæ vitæ et rerum ceterarum, statim ad declamandum et disputandum inutiliter et perniciose rapiunt: quum tamen, post profectum in bonis scriptoribus, multa alia sint, quæ illa maturioris ætatis et feliciorum ingeniorum exercitia præcedere debeant.

§. XI.

Prætereundus hoc loco non est e recentioribus vir græcis latinisque litteris doctissimus, PETRVS FRANCIVS, iuris doctor, et gymnasii Amstelædamensis professor eloquentiæ, historiarum et lingua græcæ celeberrimus, anno huius sæculi quarto rebus humanis ereptus. Excoluit is partem illam rhetorices potissimum, cui primas in eloquentia, secundas ac tertias dabat græcorum eloquentissimus DEMOSTHENES, actionem. Itaque non ipse modo declamavit sapius, sed discipulos etiam suos orationes recitare iussit, non illas quidem suo propterea ingenio, nullo latinorum exemplo, procusas, sed CICERONIS, sed DEMOSTHENIS, sed aliorum, veterum tamen. „Neque enim conatus est docere eos dicere, qui loqui nescirent, nec sperare, qui latine non possent, hos ornate esse dicturos, neque vero, qui non dicerent, quod intelligeremus, hos posse, quod admiraremur, dicere s). Quod quidem b. FRANCIJ institutum quum nonnullis obtre-

r) quam integram IACOBUS BURCKHARDVS inseruit libro suo de lingua lat. in germania factis, P. II. p. 576-586.

s) Cic. de orat. L. III. c. X.

obtreatoribus et iniquis rerum æstimatoribus displicuisset: tantum abest, vt
cesserit istorum caillationibus, vt ab eo, quem ingressus semel erat, tra-
mite nullius sententia se passus sit deturbari. Duabus potius integris ora-
tionibus de *ratione declamandi* exposuit: e quarum priore, quæ inter ora-
tiones eius duodetricesima est, quædam excerpemus t). „At aliter plane
„veteres, inquit, ex sententia censorum, aliter item maiores. Sua illi reci-
„tabant, non aliena. Ingens crimen, magnum piaculum. Alia erat vete-
„rum ratio, alia nostra. Per omnem illi se vitam in eloquentia exercebant,
„huic se penitus deuouebant; et, cur id facerent, rationes sane permagnas
„habebant: nostri eloquentiam iuuenes vix attingunt, et hoc vniuersum pro-
„pe studium negligunt. Illi iam grammaticis euederant operam; poetas, ora-
„tores, historicos, et id genus scriptorum euoluerant: nostri rudes ad nos
„accedunt, et vbi accesserint, auolant. Deinde quis negat, etiam aliena
„veteres recitasse? multa e græcis conuertit: multa e latinis expressit: mul-
„ta ad verbum edidicit, tam aliena, quam sua, vt ipse de se testatur, in
„libris de *oratore*, oratorum omnium princeps, M. TVLLIUS CICERO.
„Quæ si memoriæ tantum causa, ac non vocis etiam et pronuntiationis fe-
„cisse gratia credimus: meo quidem iudicio fallimur vehementer. Quid?
„quom contrarias illas AESCHINIS ac DEMOSTHENIS orationes e græcis
„fecit latinas, scripsisse tantum, non et declamasse existimamus? Ego
„vtrumque eum fecisse, et vtraque fecisse lingua, vt ad istam se normam
„componeret, facile adducor, vt credam. - - - Superstitiosus fa-
„ne est nimis, aut delicatus, qui nobilissimas oratoris disertissimi orationes,
„voce et gestu, vt res postulat, recitantes, et mutis TVLLII verbis vitam
„atque animam inspirantes, audire ac ferre non potest: illudque rem nihili
„putat, vnde fructus in ipsos actores redit ac redundat vberimus. Nam et
„magnarum rerum imagines animo suo concipiunt, et verbis se optimis in-
„struunt; connexiones, transitiones, artificium omne rhetoricum amulari
„discunt, et ad præstantissimum sese exemplar fingunt atque componunt.
„Externam vero eloquentiam istam, ad quam ista ætas idonea maxime, quæ,
„nisi ista ætate, doceri non potest, quæ e solo discitur TVLLIO, isto sibi
„modo comparant vniuersam. - - Optimæ igitur istæ sunt orationes, et
„ad agendum aptissimæ, quæ maxime sunt numerosæ, maxime item vberes
„ac diffusæ, maxime denique, quo vno omnia continentur, pathetica. Iam
„verò quis numerosior CICERONE? quis eodem vberior et copiosior, qui
„flumen quoddam est eloquentiæ? In quo magis regnat ac dominatur τὸ πῶ-
„τος? Quis autem admirabile istud atque incredibile dicendi genus, et sum-
„mum

t) p. m. 409. sqq. add. orat. VI. & VII.

„mam istam, qua tantum ille ceteris præstitit, eloquentiam, vilo se modo
„exprimere, aut adumbrare posse confidat? Non mei sane discipuli, non
„ego, non quisquam. Quare nihil his iudico fatius, nihil magis etiam pro-
„futurum, quam si orationem aliquam e CICERONE memoriæ mandent,
„vim inde dicendi eliciant, et omnem scribentis facundiam, voce, ocu-
„lis, manu, ac totius habitu corporis representent, cet.

§. XII.

Audiamus etiam M. ANT. MAIORAGIVM, de hac causa ita disse-
rentem u): „Neque vero eorum labor adprobandus est, qui relicta audien-
di et legendi cura, nimis propere, atque ideo intempestive sese ad scri-
bendum conferunt. Nam eos nequaquam solidos atque integros, plane-
que perfectos parvus, sed inanes, (vt PLATO vocat) *ἀνεμυδῖες*, quasi
vento conceptos dicas, emittere necesse est. Quam enim eruditionem in
scribendo possunt illi promere, qui neque ex auditu, neque ex *mutis*
(quod aiunt) *magistris* longo studio plurima notarint? Licet hoc tempore
quorundam hominum, qui se doctos atque eruditos existimari volunt, scrip-
ta videre, tam inania, tam leuia, tam succi expertia, vt nihil aliud in
eis, quam verba reperias: non reconditiorem aliquem sensum, non anti-
quitate, non doctrinam, non denique aliquid, quod a vulgari omnium
cognitione abhorreat. Hi sunt (vt ait HORATIVS) *versus inopes rerum*
mgæque canora, et reliqua. Accedat huic GABRIEL NAVDAEVS,
qui in *Syntaxmate de studio liberali* x) ita scribit: „At vero tantum abest, vt
istorum (quattuor *dicendi generum*) noticiam et exercitationem adolescen-
tes in scholis consequantur, quamuis ipsorum vsus longe nobilior sit, ac
frequentius occurrat, quam frigida cuiusdam declamationis, quod nec ora-
tionem, nec chriam quidem componere possunt, nisi accepta prius a præ-
ceptore rudi et indigesta materia, quæ demum sic ingeniosè versari non
potest, aut fingi, quin macie et languore quodam opprimatur, proprio
sanguine et viuidiori colore destituta, cet. Improbat quoque ARNOL-
DVS CLAPMARIVS in *nobili triennio* vulgarem declamandi consuetudi-
nem his verbis: y) „Ab orationibus autem et declamationibus scribendis
hac tempestate te prohibeo propter grauissimas causas, quas nã isti igno-
rant

u) Orat. XVI. p. m. 377. sq.

x) p. m. 103.

y) p. m. 148.

„sunt gloriosissimi, qui eloquentiam induunt pueris ab utero matris adhuc
„rubentibus. z)

§. XIII.

Tandem reipublicæ litteraræ tuendæ, conseruandæ, augendæ trium-
uiros, illustrem IO. GVILIELMVM BERGERVM, excellentissimum IO-
ANNEM MATTHIAM GESNERVM, et celeberrimum IO. CHRISTO-
PHORVM GOTTSCHEDIVM, qui orbem terrarum eruditionis suæ fama
et admiratione impleverunt, sententias rogo. Primus ita causam nostram
defendit aa): „Sed intelligendum est, eloquentiam veterum ea metiendam
„persuasionem non esse, qua multi sunt imbuti, quum sibi videntur eloquen-
„tes, si vulgaria quædam rhetorum præcepta teneant utcumque, si tria
„causarum genera, orationis conformandæ partes, nomina figurarum et huius-
„modi, in iis si subsistatur, nœnias, didicerint, si e topicis inuenire quædam,
„languide tamen fati ac frigide, possint, si, percursis magis, quam recte
„cognitionis, aliquot veterum libris, adhibitisque vocabulorum commentariis,
„orationem possint, aut epistolam, conscribere, si, his rei oratoricæ velut
„armis instructi, armati audacia, elati impudentia, possint, quidquid in buc-
„cam venerit, hæsitantibus nusquam verbis, effutire, clamare strenue ac
„vociferari, inçhære sese et exsultare, sine omni modestia, omnique vere-
„cundia, quam ipsi, homines minime, scilicet, instrenui, timorem, feini-
„dignum, interpretantur. Multo iudicabant aliter heroes illi, apud
„quos cet.

Alter cum QVINCTILIANO, de quo supra mentionem fecimus, pla-
ne consentit; ideoque hæc adnotationibus suis in hunc ab se editum aucto-
rem, adscripsit bb): „Et ego hic sub religiosi testimonii fide confirmo, tanto
„felicius progressos esse in scribendi dicendique facultate adolescentes fidei meæ
„commissos, quo alacrius mihi in hac parte Quinctilianæ doctrinæ ediscendis ve-
„citandisque quam plurimis, TVLLII præsertim, locis obsequerentur.„ Po-
stremsa ea, quæ nos hætenus de declamationibus latinis recte instituendis
disputauimus; in eloquentia germanica quoque valere oportere conten-
dit

z) addeb. GOTHOFREDI VOCKERODT Consultationem III. c. III. n. VII. p. 77. c. VII.
p. 92. sqq. n. XIII. rot. c. VIII. n. III. p. 104. 111. 113. c. XI. p. 114. sqq. 144-146. Con-
sult. V. p. 157. 160. 163. Consult. VI. p. 166. 170. n. V. VI. p. 173. n. VIII. Consult.
XVII. n. V. VIII. p. 354. cet.

aa) in præfatione libro commentario de naturali pulchritudine orationis præmissa l. 1. b. sq
bb) ad L. II. c. VII. n. 2.

dit ec). Qui liber quum omnium fere manibus teratur, locum tam copiosum exscribere nihil attinet.

§. XIII.

His consentanea omnino sunt, quæ leges gymnasii Hallensis de *declamationibus* earumque tirociniis præscribunt dd). Quod igitur illis, maioribus cordatissimi inquirunt, qui nihil aliud, quam ex germanico scripto rotidem verbis latinum reddere consueverunt, et præter auscultationem præceptorum rhetorica, nihil admodum de progymnasmatibus oratoris degustarunt, mox integre declamationes scribendæ iniunguntur: hoc opus nimis arduum, et tirocinum humeris impar onus est. Et mox: luculentum progymnasma pro iunioribus fuerit, si distribuatur inter condiscipulos breues orationes ex VIRGILIO, OVIDIO, SENECA, DIONE, LIVIO cet. recitanda.

Sed satis, opinor, diximus pro testimonio: superest, vt ironibus nostris, quorum nomina infra dabimus, natalem gymnasii Hallensis CLXXXV orationibus quatuor celebraturis, auditores corrogemus, qui crastino die hora post meridiem secunda frequentes conueniant, honestisque conatibus attentis auribus et animis beneuolis faueant: id quod iterum iterumque perofficose rogamus.

P. P. Hallæ Magdeb. A. D. XXVII Augusti cIo Io cc L.

IOANNES RVDOLPHVS KAHLE, Ileburg. Saxo, de *litterarum hum. præstantia* generatim dicet, orat. germ.

IOANNES AVGVSTVS FRIDERICVS GASSER, Calbensis, de *eloquentiæ dignitate* verba faciet latine.

DIETERICVS AVGVSTVS ROTTH, Hallensis, *philologiam* cum *metaphysica* comparabit, versibus german.

IOANNES ANDREAS GVILIELMVS BÜCHNER, Zimmera-Erfordiensis, *quid ad morum disciplinam poesis conferat*, docebit orat. latina.

cc) Rhetoric. P. I. c. II. §. XIII-XIX.

dd) c. XIII, p. m. 63. lqq. §. II, VII-X.

ULB Halle
001 582 658

3

V 378

N. 22. 78 L 1637 [32]

VRRENTEM ALEM SVVM

QVI

ANNO MDCCCCL
VPRA CENTESIMVM

EST ET OCTOGESIMVS

SIVM HALLENSE

SOLLEMNQVE

HABEBIT

BVS QUATTVOR PVBLICE
RECITANDIS

AD QVAS

SOLE AVDIENDAS

QVE ERVDITOS QVOSQVE

DECET OBSERVANTIA

INVITAT

DE

DECLAMANDI RATIONE

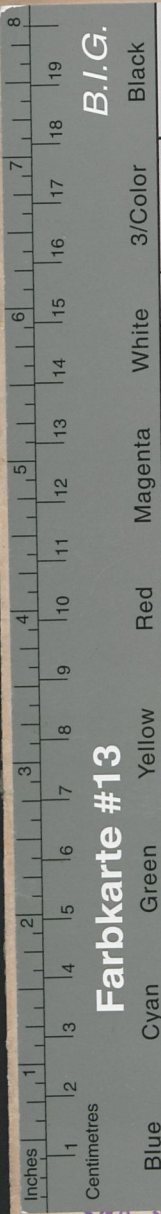
EDAM PRAEFATVS

MICHAEL GASSER,

YMNASII RECTOR.

HALLAE
GINA SCHNEIDERIANA.

9

Kapsel 78 L 1637 [32]

AK